

De spiegelbreker

Overvallen door psychisch geweld

De spiegelbreker

Overvallen door psychisch geweld

Quinten Joell

Auteur: Quinten Joell
ISBN: 9789465385921
© Quinten Joell februari 2026

Voorwoord

Ik begin mijn verhaal met *ik*. Niet omdat dit verhaal alleen van mij is, maar omdat het daarmee begon: met mijn ervaring, mijn verwarring, mijn geleidelijke verdwijnpunt. Ik heb een verhaal te vertellen dat u niet snel zou geloven als u het zelf niet had meegemaakt. Het gaat over een kracht die zich niet laat herkennen door het oor of het oog. Een kracht die zich verschuilt in schaduw, in redelijkheid, in ogenschijnlijke zorgzaamheid. Een beweging die heel lief en teder lijkt, die je een enorm euforisch gevoel geeft. In het begin. Maar het is een kracht met een verwoestend effect, dat pas zichtbaar wordt wanneer je er al middenin zit. Het begint nooit met schreeuwen. Nooit met vijandigheid. Het begint met aandacht. Met charmante woorden. Met iemand die zegt te weten wat het beste is. Met iemand die verantwoordelijkheid opeist, niet omdat het nodig is, maar omdat het macht geeft. Langzaam ontstaat er een wereld die niet meer lijkt op de echte. Een wereld waarin feiten vervormen, grenzen verschuiven en ik steeds kleiner werd. Niet omdat ik zwak was, maar omdat iemand anders mijn werkelijkheid stukje bij beetje afbrak.

Het gevaar waarover ik schrijf heeft geen waarschuwend gezicht. Het fluistert in plaats van te schreeuwen. Het camoufleert zich in behulpzaamheid, in schijnbare stabiliteit, zelfs in liefde. Maar onder dat masker schuilt een leegte die gevuld moet worden met jouw energie, jouw identiteit, jouw angst. Ik weet hoe het voelt om in die leegte te verdwijnen. Om te merken dat jouw woorden niet meer tellen, dat jouw intenties worden omgedraaid, dat jouw liefde tegen je wordt gebruikt. Ik heb gezien hoe deze verborgen destructie families splijt, hoe systemen misleid kunnen worden, hoe kwetsbare mensen worden ingezet als middel, en hoe de waarheid — simpelweg de waarheid — kan worden omgebogen tot een wapen.

Het is geen ruzie. Geen boosheid. Geen conflict.

Het is een mechanisme. Een structuur die macht zoekt, geen verbinding. Controle, geen liefde. Kapotmaken en verwoesten. Overheersing, geen zorg. En wie ermee te maken krijgt, wordt niet slechts slachtoffer van gedrag, maar van een hele dynamiek die je menselijkheid aantast. Die jou klein maakt, die jou van jezelf vervreemdt. Omdat je aan jezelf gaat twijfelen en niet meer weet wie je bent. Je

verliest jezelf en de grip op jezelf. Want in het universum van een kwaadaardige narcist draait alles om controle. Niet om wederkerigheid. Niet om groei. Alles draait om macht — een macht die voortdurend op instorten staat door een leegte die diep in hem gaapt. Die leegte moet gevuld worden. En daarvoor heeft hij één ding nodig: een slachtoffer. Niet zomaar iemand. Maar iemand met licht. Empathie. Integriteit. Iemand die loyaal is, eerlijk, geneigd het goede in anderen te zien. Want wie zelf geen innerlijke waarheid heeft, moet die van een ander kapen. Als een roofdier. Als een energetische vampier. Een monster dat zich verkleedt als een warmbloedig en lief mens, maar je besluipt met slechts één doel: macht over jou krijgen. Het slachtoffer wordt zijn middelpunt. Zijn projectiescherm. Zijn excuus. Zijn vijand. Zijn trofee. Voor hem ben je geen mens, maar een functie: een bron van emotie die hij kan aftappen om zichzelf bestaand te voelen. Zonder jouw aandacht is hij niets, bestaat hij niet. Hij projecteert zijn angsten en tekortkomingen op je, slaat de spiegel aan scherven en drukt de splinters in jouw gezicht. Alles wat hij niet durft te erkennen, wordt jouw verantwoordelijkheid. Hoe groter zijn innerlijke chaos, hoe sterker zijn obsessie. Hij moet controleren om niet gecontroleerd te worden. Vernederen om zichzelf groot te voelen. Vernietigen wat hem confronteert met zijn eigen leegte. Maar de fixatie zegt niets over het slachtoffer. Niet omdat hij zwak zou zijn, maar juist omdat hij sterk is. De eigenschappen die een narcist wil breken — empathie, helderheid, liefde — zijn precies de eigenschappen die hij zelf mist en haat. En daarom richt hij zich op jou.

Toch leert een slachtoffer — nooit snel, nooit zonder pijn — dat zijn wereld een illusie is die je alleen overleeft door het patroon te herkennen. Door te zien dat vleien, verwarren, aanvallen, schuld geven, isoleren en verdraaien geen toevallige gebeurtenissen zijn, maar een cyclus. Een cyclus die stopt wanneer iemand besluit niet langer mee te bewegen. Dat is de enige manier om jezelf te bevrijden en je leven terug te nemen. Maar dat wil niet zeggen dat daarmee de pijn die hij diep in jou heeft veroorzaakt, eindigt.

1

De verraderlijke greep

1

Er zijn van die dingen in je leven waarvan je op de een of andere manier altijd weet dat ze zullen gebeuren. En als ze dan gebeuren, zijn ze toch plotseling en volkomen onverwacht. Zo was het met het sterven van mijn vader. Het was vroeg op een zaterdagochtend toen mijn moeder me belde. Mijn telefoon lag naast het bed op het nachtkastje. Mijn vrouw en ik waren de avond ervoor met vrienden naar een ijshockeywedstrijd in Den Haag geweest. Het was een hele gezellige avond geworden, en het was laat geworden omdat we thuis nog wat hadden gedronken, na gekletst en muziek hadden geluisterd.

‘Pa is overleden,’ zei ze.

‘Ach, wat erg,’ zei ik slaperig. Het was iets na vijf uur. Mijn stem stotterde. ‘Is het toch nog gebeurd. En het ging juist weer zo goed. Hoe is het gegaan?’

‘Gewoon in z’n slaap. De zusters hadden nog een ronde gedaan en eerst was alles goed. Toen ze later terugkwamen, was hij dood.’

‘Ik moet even nadenken,’ zei ik. ‘Ik bel je straks terug als ik wat meer wakker ben. Dan maken we een plan om naar je toe te komen en te kijken wat we moeten regelen.’

‘Dat is goed,’ zei mijn moeder. ‘Dan ga ik nu je broer bellen.’

‘Gecondoleerd, hè. Wat erg.’

‘Dank je wel.’

Ik draaide me om en raakte mijn vrouw aan. Het was niet moeilijk om het telefoongesprek mee te luisteren. Terwijl we in bed tegen elkaar aankropen, spraken we kort over wat er nodig was voor een plan.

Maar toen ik een paar uur later mijn moeder belde met de vraag hoe het met haar ging en wanneer ik langs zou komen, was haar antwoord ronduit schokkend. En volkomen onverwacht.

‘Je hoeft hier niet naartoe te komen. Er zit hier niemand op jou te wachten. Je broer komt er zo aan en hij gaat de begrafenis regelen.’

2

Het liefdadigheidsmasker.

‘**H**ET IS GEBEURD,’ zei Mariska luid, bijna op juichende toon. Ze was zo enthousiast dat ze haar telefoon bijna uit haar handen liet vallen.

‘Wanneer?’ antwoordde Lucia.

‘Vannacht, om vijf uur. Ze had eerst Bas gebeld over het overlijden, maar daarna ons.’

‘Je moet nu in actie komen als je die lul erbuiten wilt houden,’ zei Lucia.

‘Ja, dat weet ik.’

‘Ik kom straks naar je toe en dan drinken we koffie. Je moet me er alles over vertellen,’ zei Lucia.

‘Super, zie je zo!’

Lucia was enthousiast. Het was een investering die ze al jaren had gedaan: bevriend raken met de vrouw van Viktor, de broer van Bas, haar ex-man. De scheiding met Bas was niet verlopen zoals ze het had gepland. De rechter had haar verzoek om hoge alimentatie afgewezen — waarmee ze Bas aan de bedelstaf wilde brengen — en had bovendien de kinderen aan Bas toegewezen. Met de toevoeging dat zij een bijdrage voor de kinderen aan haar ex-man moest betalen.

Ze was woest geworden. En omdat ze sterk is, zou Lucia het nooit, maar dan ook nooit vergeten.

Een van de plannen die al langer in haar hoofd sudderden, was dikke vrienden worden met de vrouw van Viktor, om zo te blijven horen wat er in de familie — en dus bij Bas — gebeurde. Andere toegangen had ze ook geprobeerd. Tijdens de scheiding, toen de emoties hoog opliepen, belde ze meerdere keren met de moeder van Viktor en Bas. Een beetje huilend. En toen moeder in het gesprek toehapte, ging ze voor de hoofdprijs.

‘Ik wil heel graag nog even bij jullie langskomen om over de scheiding te praten,’ sprak ze snikkend. ‘Het is zo erg met Bas. Jullie weten de helft niet. Ik heb zoveel meegemaakt. Echt, je weet de helft niet.’

Bas’ moeder had niet gereageerd zoals ze verwachtte. Meestal kreeg Lucia haar zin.

‘Nee,’ antwoordde moeder. ‘Ik vertrouw je niet. Je hoeft hier niet naartoe te komen. En ik ken mijn kind heel goed. Ik geloof er helemaal niets van als je zegt dat ik de helft nog niet weet. Onzin.’

Lucia ontplofte bijna. Diep in haar groeide woede en agressie. Als een motor sloeg het aan: een allesvernietigende woede die niet meer zou stoppen. Haar plan was mislukt. En ook dat zou ze niet vergeten.

In gedachten zag ze Bas’ moeder voor zich: alleen, kwetsbaar en ver weg in haar huis, haar man net overleden. Pijn zou ze voelen. En pijn zou Lucia haar extra aandoen. Ze had het verdiend.

Mariska opende lachend de deur.

‘Hai!’

‘Haiii!’ antwoordde Lucia. ‘Wat een mooie dag, hè!’

Mariska en Lucia zaten al snel in de woonkamer. Viktor zette koffie.

‘Geef ook even die koekjes aan die we gisteren hebben gekocht,’ zei Mariska tegen hem. ‘En als je toch in de keuken bent, kijk even of er iets lekkers is voor de lunch. Ik denk dat we met Lucia een heleboel dingen te bespreken hebben. Daarna moeten we snel naar je moeder. Anders moet je nog even broodjes halen.’

Viktor knikte onderdanig en liep weg. De vrouwen verhieven hun stem en schaterden.

‘Het heeft toch nog heel lang geduurd voordat hij het loodje legde,’ zei Lucia.

‘Nou inderdaad. Ik dacht dat het met kerst zou gebeuren, toen hij met een maagbloeding het ziekenhuis in ging.’

‘Maar elke keer krabbelde hij er weer bovenop.’

‘Nou zeg.’

‘Wanneer had je hem nu voor het laatst gesproken?’ vroeg Lucia.

‘Wie? Bas?’

‘Nee, niet die sukkel. Die andere.’

‘O. Dat was een paar dagen voordat hij overleed. Dat had ik je gezegd. Bas zou ook op bezoek in het ziekenhuis komen. Ze zouden samen met hem en Viktor gaan, maar dat kon ik mooi voorkomen door op het allerlaatste moment toch mee te gaan. Bas wilde wel met Viktor, maar mij niet zien, dus ging hij uiteindelijk alleen naar zijn vader. En een uurtje later kwamen wij, en toen ging hij weg. Ik zei nog: vier is te veel, hè, voor bezoek aan zo’n doodzieke man. Dus hij ging weg. Die niksnut.’

‘Tss. Hij gaat gewoon weg bij zijn zieke vader.’

‘Nou. Tss.’

‘En toen heb je de iPad meegenomen uit zijn huis.’

‘Ja, wat goed hè,’ zei Mariska. ‘Ik dacht: nu is het tijd. Die man is zo ziek, hij moet nu de codes en inloggegevens geven. Dus ik zei tegen moeder dat het heel vervelend was, maar dat we voorbereid moesten zijn op het ergste. En toen nam ik de iPad mee, met automatische inlog naar Gmail en de ING-bank. Die man in het ziekenhuis had echt geen idee meer wat er met hem gebeurde. Hij gaf zo de toegangscode en toen konden we overal bij.’

‘Heb je meteen op de rekening gekeken?’ vroeg Lucia.

‘Meteen.’

‘En?’ Lucia kon zich niet inhouden.

‘Ja, geld. Veel. Ik laat het je zo zien. Ik neem de iPad mee hiernaartoe. We gaan de financiën wel even beheren, want daar snapt ze natuurlijk helemaal niks van. Die Bas hebben we er mooi buiten gehouden. Hij dacht helemaal niet aan die iPad.’

‘Ooo, wat ben jij goed.’

De twee vrouwen bewonderden elkaar over en weer.

‘Hoe laat ga je naar haar toe?’ vroeg Lucia.

‘Straks, als we alles hebben besproken en een plan hebben. We moeten er wel voor Bas zijn, maar ik had van haar al gehoord dat hij niet meteen zou komen. Dus we hebben geen haast.’

Viktor bracht de koffie. Mariska informeerde nog even naar de broodjes voor onderweg.

Lucia wiebelde op haar stoel van plezier. ‘Het is altijd fascinerend hoe mensen reageren wanneer ze wankelen. Wanneer ze kwetsbaar zijn, gebroken door verdriet, met hun emoties op een plek waar ze

niet meer zeker zijn van zichzelf. Dat is het moment waarop je ze kunt vormen, kunt sturen. Bas' moeder... ze is zo'n eenvoudige prooi geworden. Al die onzekerheden die aan haar knagen, die gedachten dat ze iets verkeerd heeft gedaan toen hij afstandelijk werd in zijn laatste dagen. Wat een prachtig gereedschap om haar mee te boetsen. Heb je al een plan?'

'Jazeker,' antwoordde Mariska. 'Ik ben haar spuugzat. Al die jaren die bemoeienis over ons kind, hoe we dit moesten doen met hem en dat vooral niet, altijd maar hoe zij het beter wist. Ik ben het zo spuugzat met haar, en nu is het tijd voor de rekening. Ik weet precies waar ik haar moet raken, precies hoe ik mijn woorden moet kiezen. Het gaat niet om direct confronteren, nee, het gaat om subtiele zaadjes planten. Laat haar denken dat ik er voor haar ben, dat ik haar steun bied. En ondertussen, druppel voor druppel, help ik haar om haar eigen twijfels te versterken.'

'Je bent erg goed,' zei Lucia. 'Ik kan me voorstellen dat je haar zat bent. Ze had al die jaren altijd een houding van: ik weet het beter, ik heb mijn zoons opgevoed en kijk wat ze geworden zijn, dus ik weet het beter dan jij als moeder.'

'Ja, en als je ziet wat er van haar zoons geworden is... Nou, Viktor doet het nog wel goed, maar Bas, die is helemaal mislukt in het leven. Die heeft helemaal niets bereikt. Dus zo goed is ze helemaal niet geweest met haar opvoeding. En altijd maar op mij commentaar leveren. Zo erg,' antwoordde Mariska.

'Nou.'

'Ik heb al gemerkt hoe goed het bij haar werkt. Een paar weken geleden zou ze nooit hebben toegegeven dat ik belangrijk voor haar ben, maar nu... Nu openbaart ze alles aan me. Haar spijt, haar onzekerheden. Ik hoef er maar om te vragen en ze vertelt alles aan me. Ze zoekt naar geruststelling, en ik geef het haar – tenminste, net genoeg om haar afhankelijk te maken. Als ik haar te veel geef, zou ze sterker worden, en dat kunnen we niet hebben.'

'Hoe doe je dat?' vroeg Lucia.

'Ik zet een liefdadigheidsmasker op,' antwoordde Mariska. 'Ik glimlach aan een stuk door en zeg hoeveel ik met haar meeleef, en hoe erg ik het voor haar vind. Zo laat ik haar geloven dat haar gevoelens gerechtvaardigd zijn, maar ik stuur ze in de richting die ik

wil. Ik vertel haar hoe zwaar ze het had met die man, die niets voor haar deed en alleen maar in de stoel zat en haar al het werk liet doen: eten maken, en haar kinderen die nooit belden of langskwamen. Nou ja, ik liet Viktor vaak bellen, maar Bas kwam nooit. En dat gebruik ik. Ik laat haar denken dat hij haar wegduwde door afstand te creëren; zogenaamd was Bas altijd druk met werk en had hij nergens tijd voor, terwijl dat niet zo was. Dat zeg ik natuurlijk en dat gelooft ze meteen. Ik laat haar geloven dat hij niet genoeg voor haar deed, dat ze niet genoeg was, zodat ze nu mijn troost nodig heeft. Ze zal zich steeds meer aan mij vastklampen, steeds meer op mij vertrouwen om haar gedachten te verlichten. En terwijl ze dat doet, verlies ik geen moment mijn grip op haar.'

'Heel goed,' zei Lucia. 'Heel goed.'

'Wat betreft Bas... Hij is een probleem, maar een oplosbaar probleem. Zolang zijn moeder begint te denken dat hij haar niet begrijpt, dat hij haar zelfs op een bepaalde manier pijn zou kunnen doen door zijn koppigheid, zal hij langzaam op afstand blijven. Ze zal hem zelf op afstand houden zonder dat ik het expliciet hoef te zeggen. Daar moet ik nog wel even aan werken, maar dat is zo gedaan. Het grappige is dat ze denkt dat dit allemaal haar eigen beslissingen zijn. Maar alles wat ze nu denkt, alles wat ze voelt, geef ik haar aan. Het is simpelweg een kwestie van geduld. Haar schuldgevoel, haar verdriet – dat zijn mijn bondgenoten. Ze houden haar kwetsbaar, afhankelijk van mijn begeleiding, haha, om het zo maar eens te zeggen.'

'Wat ga je als eerste doen als je straks bij haar bent?' vroeg Lucia.

'Bas uitschakelen en hem buiten de organisatie van de uitvaart houden. Hij mag er niets van weten, hij mag niet meedoen. En ik maak er een uitvaart van die hij niet vergeet,' antwoordde Mariska. Het was een lange reis, Mariska mopperde wat over de stoelen van de auto en de broodjes die Viktor voor onderweg had gemaakt. In het huis van moeder was ze het snel vergeten. Mariska begon subtiel toen moeder huilend voor haar op de stoel zat. Ze verdraaide kleine incidenten met de overleden vader van Viktor en Bas, om moeder te laten voelen dat ze in haar leven heel veel tekortgedaan was door haar man. Het had meteen effect, moeder voelde zich snel nog meer onzeker en begon zich af te vragen hoe haar leven er eigenlijk had uitgezien. Mariska had de macht. Het gebeurde in kleine stapjes.

‘Weet je zeker dat je dat zo hebt gezegd?’ vroeg Mariska steeds met een glimlach, maar die niet helemaal oprecht was. ‘Volgens mij herinner ik het me anders.’ Het waren van die kleine opmerkingen, zo subtiel dat moeder er eerder niets achter zocht. Maar het effect was enorm, want hoe dan ook, moeder begon steeds vaker te twijfelen. Had ze het echt zo gezegd? Of was ze het vergeten? Hoe meer ze probeerde vast te houden aan wat ze wist, hoe meer ze in verwarring raakte.

Anna, de moeder van Bas en Viktor, zat stil in de woonkamer, een foto van haar overleden man in haar handen. Ze staaarde naar het gezicht van de man van wie ze altijd gehouden had, maar met wie de laatste maanden moeilijk waren geweest. Haar man had zich al tijden niet lekker gevoeld, onwetend van een kleine maar verschrikkelijke opening in zijn maagwand, waardoor hij steeds meer bloed verloor. Omdat hij zijn vrouw niet wilde verontrusten, zei hij niets over de pijn die hij had, en dat er iets in zijn lichaam niet op orde was, maar hij kon het niet vertellen uit bezorgdheid voor haar. Hij was ook bang voor wat er met hem zou gebeuren. Leven, hij wilde hoe dan ook leven.

Mariska kwam binnen, ging naast haar zitten en legde haar hand zachtjes op de schouder van Anna. Moeder knipoogde en lachte naar haar, en Mariska wist dat dit het moment was.

‘Lieverd, hoe gaat het met je? Ik zie dat je weer naar zijn foto kijkt. Het is zo moeilijk, ik weet het,’ zei Mariska met een bezorgde en zachte stem.

‘Het is zo stil zonder hem, Mariska. En ik kan het niet helpen, maar ik blijf maar denken aan hoe hij de laatste tijd was. Hij was zo afwezig, alsof hij me niet meer nodig had... Alsof hij me in de steek liet toen ik hem nodig had. Ik was altijd maar alleen. Hij zat op zijn stoel en zei soms urenlang niets tegen me.’

‘Ik begrijp hoe je je voelt. Maar weet je, soms doen mensen dingen die we niet begrijpen. Het kan zijn dat hij je niet wilde belasten omdat hij toch voelde dat er iets aankwam, dat hij dacht dat het makkelijker voor je zou zijn als hij een beetje op afstand bleef,’ zei Mariska. Ze knikte langzaam, en legde voorzichtig haar hand op haar schouder.

‘Ja, ik voelde ook wel wat. Hij werd ook steeds ouder en zwakker, maar ik wilde helemaal niet op afstand blijven. Ik wilde bij hem zijn. En nu vraag ik me af... heb ik iets verkeerd gedaan? Had ik meer moeten doen om tot hem door te dringen? Ik voel me zo schuldig.’

‘Nee, nee, dat moet je jezelf niet verwijten. Het was niet jouw schuld. Hij werd steeds zwakker en nu weten we dat hij ziek was, en als mensen ziek zijn, raken ze soms de weg kwijt. Ze weten niet altijd hoe ze moeten omgaan met hun eigen angsten en pijn. Misschien dacht hij dat hij jou op deze manier beschermde,’ antwoordde Mariska, en ze schudde haar hoofd.

‘Maar het voelde alsof hij me wegduwde, alsof hij niet meer van me hield...’

‘Oh, dat is echt niet waar. Hij hield van je, dat weet ik zeker. Maar soms, als mensen weten dat ze gaan sterven, kunnen ze zich anders gedragen. Misschien voelde hij zich zwak en was hij bang dat je hem zou zien zoals hij zichzelf zag – niet als de sterke man die je kende, maar als iemand die langzaam verdween. Het was zijn manier om je te beschermen, echt,’ fluisterde Mariska, en ze kneept zachtjes in haar hand.

‘Denk je echt dat hij dat deed uit liefde? Dat hij dacht dat dit beter voor me was?’

‘Ja, dat geloof ik echt. Hij wilde je de pijn besparen van het zien hoe hij langzaam achteruitging. Hij wist hoeveel je van hem hield, en dat maakte het misschien moeilijker voor hem om je die pijn te laten zien. Hij wilde dat je hem herinnerde zoals hij was, sterk en vol leven.’

‘Ooo, ik zou willen dat ik dat eerder had begrepen... Misschien had ik hem dan meer kunnen helpen, hem kunnen steunen zoals ik dat wilde.’

‘Je hebt al zoveel gedaan, zoveel meer dan je beseft. Jij was zijn rots, zelfs als hij dat niet altijd liet zien. Wat belangrijk is, is dat je er nu voor hem bent door ervoor te zorgen dat zijn laatste wensen worden gerespecteerd. We moeten hem een mooie uitvaart geven, een uitvaart die bij hem past en die hij zou willen. Simpel en eenvoudig en zonder al te veel gedoe. Hij was een krachtige man die niet veel gedoe nodig had, geen poeha en onzin. Zo was hij niet, altijd kort en duidelijk. Liefde is soms ingewikkeld, vooral als mensen weten dat

ze afscheid moeten nemen. Ik denk dat hij je op zijn eigen manier wilde beschermen, zelfs al voelde dat voor jou als een afwijzing. Zijn ziekte heeft hem misschien zo in beslag genomen dat hij niet wist hoe hij nog voor je moest zorgen. Hij hield nog steeds van je, maar hij was te zwak om het te laten zien zoals hij dat vroeger deed.'

'Ja, dat zeg je goed. Hij was inderdaad een krachtige man die niet veel gedoe nodig had.'

'Precies, en zo moeten we hem herdenken en hem zijn eer geven. Misschien is het nodig om Bas hiervan te overtuigen, want anders gaat hij weer een toespraak houden, en mensen uitnodigen die er helemaal niet bij horen, en wil hij van alles organiseren, en voor je het weet is het een hele grote uitvaart. En dat kost geld, heel veel geld. Ik weet niet hoeveel de uitvaartverzekering dekt?'

'Boven heb ik de polis. Het is een aardig bedrag, dat wel, maar als Bas inderdaad heel veel mensen gaat uitnodigen en het groot maakt, met koffie en een broodje, dan blijft er niet veel geld over.' 'Dat moeten we niet doen. Bas maakt er altijd heel veel van. Zo is Bas: hij wil altijd heel erg in het middelpunt staan. Ik ben bang dat hij de uitvaart van je man toch gaat gebruiken voor zijn eigen ego. En het zou zonde zijn als we daar geld aan moeten uitgeven,' zei Mariska.

'Nee, daar moeten we geen geld aan uitgeven. Niet mijn geld omdat Bas in het middelpunt wil staan. Dan geef ik het geld dat overblijft van de uitvaart liever aan jou.'

'Ach, lieverd,' lachte Mariska. 'Het is beter om het simpel te houden, zodat Bas zich niet nog meer belast voelt door al die details. Hij is ook altijd zo druk met werk en allerlei andere dingen.'

'Maar Bas... hij wil wel graag helpen. Ik wil niet dat hij denkt dat ik hem buitensluit.'

'Ja, Bas wil helpen, maar dat is altijd wat hij zegt; uiteindelijk komt hij toch niet opdagen of doet hij dingen niet. Dat weet je zelf ook wel. En je moet ook aan jezelf denken, en aan wat je man zou hebben gewild. Het is een moeilijke tijd voor iedereen, en misschien is het juist nu beter om het zo rustig mogelijk te houden, zonder te veel mensen erbij. Bas zal begrijpen dat je het doet om zijn vader te eren, niet om hem buiten te sluiten. Je moet hem gewoon uitleggen dat je het op

deze manier het beste vindt,' zei Mariska met een zachte dwang in haar stem.

'Ja, misschien heb je gelijk. Ik wil dat alles goed verloopt... en dat iedereen zich kan herinneren wie hij echt was,' antwoordde moeder.

'Precies. Het gaat ook om jou en niet om Bas. Dit gaat erom dat je je man herdenkt op de manier die hij verdiende. En ik weet zeker dat Bas dat ook zal begrijpen als je het hem uitlegt. Je doet dit uit liefde, en dat is het belangrijkste.'

'Ja.'

'Ja. Maar denk eraan: Bas kan erg aanwezig zijn. Je moet hem wel op een heel duidelijke toon vertellen dat hij zich niet met de uitvaartorganisatie moet bemoeien, anders luistert hij niet en komt hij gewoon de boel verstoren. Misschien is het nu juist belangrijk dat jij wat rust krijgt, dat jij niet constant in de drukte van alle regelingen zit. Viktor en ik willen je graag helpen om het eenvoudig te houden, zoals je man het gewild zou hebben. Misschien is het een goed idee om Bas deze keer een beetje op afstand te houden, zodat jij en Viktor samen alles kunnen afhandelen zonder al te veel stress. En ik help je met alles.'

'Ja, dat begrijp ik. Wat zal ik tegen Bas zeggen?' zuchtte moeder.

'Niks. Laat dat maar aan mij over. Ik regel alles voor je, je hebt het al zwaar genoeg gehad in je leven. Je bent je man verloren en nu kom je er ook achter dat je oudste zoon, de man tegen wie je altijd heel erg hebt opgekeken, niets is. Hij is een grote aansteller en heeft je hele leven veel pijn gedaan, maar dat heb je je nooit gerealiseerd. Dat heb je verstoppt achter die enorme liefde voor hem, waardoor je nooit zijn ware identiteit hebt kunnen zien. Je hebt, door je eigen goedheid, nooit kunnen zien wat voor een slecht en verdorven mens hij eigenlijk is. Ik ga je daarbij helpen.'

'Jaa,' snikte moeder, 'dank je wel. Ik zou niet weten wat ik zonder jou moet.'

3

De crematie.

Ik heb veel uitvaarten meegemaakt. Van vrienden en collega's, van mensen uit de buurt, van de sportclub, burens, kennissen met wie ik ooit vrijwilligerswerk deed. Van mensen die ik nauwelijks had gekend, maar wier dood toch iets achterliet. En van maten uit mijn militaire tijd. Eén van hen sneuvelde tijdens de missie in Libanon. Anderen zag ik in de veertig jaar daarna nog maar zelden terug, tot het bericht kwam dat ze waren gestorven — aan ouderdom, of aan die ziekte die alles opeet wat ze onderweg tegenkomt.

Soms was het leven iemand te zwaar geworden. Soms gaf het lichaam het op, terwijl de geest tot het einde bleef vechten. Er waren jongeren, slachtoffers van een ongeluk. Ouderen ook, ogenschijnlijk gezond, bij wie niemand het had zien aankomen. Van het ene op het andere moment: weg. Het zijn er te veel. In de dood is iedereen gelijk. Maar de manier waarop mensen worden herdacht, verschilt radicaal. Ik zie de uitvaart nog voor me van een collega uit een Noord-Hollands dorp, een man die diep verankerd was in het verenigingsleven. Tijdens een vakantie kreeg hij op de racefiets een bloeding. Hij viel. Dat was het. Zijn uitvaart was die van een koning. Het hele dorp liep uit. Mensen stonden langs de weg toen de kist, gedragen door zijn zonen en broers, voorbijkwam. Er werd geklapt, gezongen, gehuild. De dienst vond plaats in een kerk. Een zanger, leider van een gospelkoor, sprak over de liederen die rond de kist werden gezongen, over hun betekenis, hun oorsprong. Ik kreeg rillingen toen hij een lied aankondigde dat was geïnspireerd op de figuur van *Elijah*. *Go Like Elijah*, van Chi Coltrane. 1972. Zacht begon het koor te neuriën. De zangers bewogen ritmisch heen en weer. De voorzanger spreidde zijn armen en sprak over *Elijah*, die volgens de overlevering in een vurige strijdswagen naar de hemel werd gevoerd. Over de wens om,

wanneer het leven eindigt, net zo verheven en vredig te mogen vertrekken.

Een oud lied. Een oud verhaal. Een bron van hoop voor mensen die eeuwen geleden leefden onder Romeinse overheersing, wachtend op verlossing. Ik stond daar tussen honderden anderen. Ik kende er een paar, maar dat deed er nauwelijks toe. De kerk was gevuld met kaarslicht, ingetogen voetstappen op houten vloeren, de geur van wierook. In het midden stond een eenvoudige vurenhouten kist, bedekt met bloemen. Overal stonden geschreven groeten. Kindertekeningen. Een hartje. Een bloem.

Toen de voorzanger zweeg, begon het koor te zingen. De eerste noten vulden de ruimte met warmte. *Go like Elijah, go up to the sky.* De stemmen stegen op, krachtig en vol emotie. De zangers stonden achter de kist, hun gezichten omhoog gericht, alsof ze rechtstreeks naar de hemel zongen. Ik voelde de muziek door de ruimte golven, door mensen heen, verzachtend, dragend. Het was alsof verdriet even werd opgetild. Elke noot leek betekenis te dragen. De muziek verenigde, troostte, vierde het leven. Toen het laatste akkoord wegstierf, bleef er iets hangen — sereniteit, kracht. Alsof de hemel zelf even had meegekeken. Ik zong mee, zonder het te beseffen. De muziek denderde door de kerk. Ik had nog nooit zoiets meegemaakt. Het was een afscheid als een kroning.

Ik herinner me ook andere uitvaarten. Die van een dienstmaat na een ongeluk, waar zijn vrouw en kinderen rond zijn motorfiets verhalen vertelden over zijn humor en levenslust. Die van een kameraad uit Libanon. Afghanistan. Zoveel gezichten, zoveel momenten. Ze lopen door elkaar heen.

Maar de uitvaart van mijn vader was een schok. Die was werkelijk vreselijk. De ceremonie was zo kil en afstandelijk dat het voelde alsof we afscheid namen van een vreemdeling, niet van de man die het leven van mijn broer en mij had gevormd. Viktor en Mariska, die alles hadden geregeld, verzekerden ons dat dit precies was wat hij had gewild. Geen toespraak. Geen bloemen. Geen koffie. *Simpel en eenvoudig is het beste.*

Maar terwijl ik daar zat, met slechts een handvol mensen — het moest klein blijven — voelde ik dat er iets fundamenteel mis was

gegaan. Al snel bekroop me het gevoel dat we mijn vader door de wc aan het spoelen waren. Alsof we zo snel mogelijk van hem af moesten. Het was een eind rijden naar Friesland. Overdag, doorde-weeks, altijd onzeker. Files, wegwerkzaamheden. Je bouwt een buffer in. We waren te vroeg, maar niet vroeg genoeg om ergens koffie te drinken. Twintig minuten wachtten we op de parkeerplaats.

Toen kwamen een oom en een tante. Later nog een tante. Dat was het. Dat waren alle genodigden. Vrienden, buren, kennissen, kleinkinderen — allemaal niet gevraagd. Het moest klein zijn.

Het miezerde. Toen de auto van mijn broer, zijn vrouw en mijn moeder het terrein opreed, was dat het teken om naar binnen te gaan. Tien minuten te vroeg. Binnen in de gang werd iets gevraagd. Voor wie we kwamen. Toen ik de naam van mijn vader noemde, werd er zachter gesproken. We moesten wachten. De gang was smal. Net groot genoeg voor ons gezelschap. Een tafeltje met kunstbloemen. Een deur naar het toilet. Twee stoelen voor mijn kromme tantes.

Toen werd de kist de gang ingereden. Nog even wachten. We stonden zwijgend tegen de muur, tot de deur naar de ruimte werd geopend. En dan loop je, samen met je vrouw en je zoons, naar de kist van je vader. Een piepkleine ruimte. De kist tegen een muur. Twee groepjes stoelen. In een hoek een koffiemachine, wat kartonnen bekers, zakjes thee, suiker, creamer. Een rieten mandje met koekjes. Er was geen ontvangst. Niemand sprak. Geen bloemen. Geen teken van liefde of eer. Alleen stilte. Koud en onpersoonlijk. Ik schoof stoelen bij voor mijn vrouw en zoons. Mijn moeder ging zitten. De anderen namen plaats verder weg. Er werd gekucht. Tegen alle afspraken in had ik een boeket laten maken. Met lint. Ik legde het midden op de kist. *Rust zacht, lieve pa*. Een klein gebaar in een afscheid waarin alles ontbrak. De ruimte was gevuld met wat niet werd gezegd. Iedereen voelde het. Zelfs de stoelen. Zelfs de muren.

Dit was geen afscheid zoals het moest zijn. Geen eer. Geen emotie die paste bij een voltooid leven. Niemand sprak het uit, maar het was onmiskenbaar: dit klopt niet. Ik had moeten rouwen. Mijn verdriet moeten delen. In plaats daarvan was ik getuige van iets vreemds, iets onthechts. Dit was geen afscheid van mijn vader. Dit was een formaliteit. Toen werd er een bandje aangezet. Vogelgeluiden.

Ik moest iets doen. Iets zeggen.

‘Wil je koffie, mam?’ vroeg ik.

‘Ja,’ snikte ze.

De koffiemachine bromde zwaar. Langzaam vulden de mokken zich. Ik gaf de eerste aan mijn moeder — een kleine vrouw, door de jaren gekrompen, met trillende handen die de warmte vastpakten alsof die haar nog even overeind kon houden.

Het signaal voor de andere groep om ook koffie te pakken. Er werd wat heen en weer geschuifeld en koffie doorgegeven, dat was het signaal om wat met elkaar te gaan spreken. Mijn broer naar een oom.

‘Tijd niet gezien.’

‘Nee hè.’

‘Nou.’

‘Nou. Tijd gaat snel.’

‘Nou, zeg dat wel.’

Gesprekken van een behoorlijk niveau. Weer een kuch in de stilte. Mijn moeder pakte mijn hand.

‘Wat een prachtig boeket, dank je wel.’

‘Ja,’ antwoordde ik, ‘misschien een beetje tegen de afspraken in om geen bloemen mee te nemen, maar ik vond wel dat we dit moesten doen. Hij verdient het.’

‘Ja. Dank je wel. Het is toch wel mooi.’

Het voelde allemaal als een vreemde droom, een kille, onpersoonlijke ceremonie die niets weghad van het respectvolle afscheid dat ik voor ogen had. Hoe langer ik erover nadacht, hoe minder ik kon geloven dat dit werkelijk was wat hij gewild zou hebben. Mijn broer had overduidelijk geappt dat het de wens van mijn vader en moeder was om een minimale ceremonie te doen: geen bloemen, geen muziek, geen toespraak. Maar dat het er zó zou uitzien, kon niet de bedoeling geweest zijn. Hier zaten we nu, gevangen in de ongemakkelijkheid van een ceremonie die zo ver van iedereen af stond dat het bijna pijnlijk was om te zien. En in dat ongemak, in die stilte, werd het duidelijk dat dit geen afscheid was van mijn vader, maar een gemiste kans om zijn leven te eren en te danken.

Terwijl juist mijn moeder volgens mijn broer en zijn vrouw had gezegd dat er geen toespraken gehouden zouden worden, pakte ze een briefje uit haar zak. Op een heel zachte toon begon ze te spreken

over de ontmoeting met mijn vader, lang geleden, en hoe ze verliefd op elkaar werden en plannen maakten voor hun leven samen. Ze zat ongemakkelijk op haar stoel. Ik pakte haar hand, hielp haar met opstaan en liep met haar samen naar de kist. Daar legde ik een hand op het hout.

‘Spreek maar,’ zei ik, ‘Pa hoort je.’

Daarna stopte mijn moeder haar briefje onder de bloemen op de kist en liep terug naar haar stoel. Daar dronk ze haar koffie op en wachtte. Het was zo ongemakkelijk dat ik haar vroeg of ze dichter bij pa wilde zitten of niet, een voorzet.

‘Nee, laten we maar gaan.’

En dat was het.

Ik verweet mezelf dat ik niet meer gedaan had om mee te doen met de organisatie van de uitvaart. Maar wat ik ook deed, mijn moeder verzekerde me dat het niet nodig was om iets te doen. Mijn broer Viktor en zijn vrouw Mariska pakten het allemaal op, en er was veel hulp van de begrafenisondernemer. Viktor en Mariska zouden ook een paar dagen in Friesland in huis blijven, tot alles geregeld was. Ik vond dat op zich niet erg; iedereen was toch geëmotioneerd en dan moet je niet gaan drammen om je zin te krijgen, vond ik. Dus organiseer die uitvaart dan maar zonder mij.

Toch gaat er dan zo’n rare dynamiek in je gedachten spelen. Ik kon het niet helpen om terug te denken aan hoe de dingen waren gegaan in de aanloop naar de uitvaart. Ik vermoedde hoe Mariska haar rol als de allesbepalende organisator had opgeëist, hoe Viktor zich stil had gehouden, zich verschuilend achter haar beslissingen. En hoe ik, verrast door de snelheid van alles en de woorden die tegen mij gezegd werden om vooral niet naar Friesland te komen, me afzijdig had gehouden. Was ik te laat geweest om vragen te stellen, om te controleren of dit echt was wat mijn vader zou hebben gewild? Het was niet alleen het verdriet dat ik voelde, maar ook de groeiende overtuiging dat ik het slachtoffer was geworden van een zorgvuldig geregisseerd toneelstuk, opgevoerd door Mariska met Viktor in een passieve bijrol om me buiten spel te zetten. En mijn moeder die zo was beïnvloed dat ze dacht dat het haar beslissingen waren. De gedachte dat zij de ceremonie hadden geregeld zoals het hun uitkwam, niet uit respect voor mijn vader, maar uit gemakzucht of

controlezucht, liet me niet los. Hoe langer ik erover nadacht, hoe meer ik beseftte dat de ceremonie niet de weerspiegeling was van het leven van mijn vader, maar eerder van de invloed die Mariska en Viktor hadden overgenomen in deze laatste, meest belangrijke beslissing.

Het leek me allemaal een patroon. Mijn vader was in zijn leven niet heel erg aanwezig geweest. En nu, bij zijn overlijden, ook niet.

We waren onderweg naar het huis — nu van mijn moeder — in Friesland. In de summiere app-communicatie met Viktor had ik nog gevraagd of er na afloop van de crematie ruimte was om ergens samen een broodje te eten. Op de laatste dag, en in paniek, antwoordde hij dat we inderdaad een broodje zouden kunnen eten. Bij het huis van mijn moeder zag ik hem uitstappen, met een plastic zak van de supermarkt van de achterbank, met een paar bolletjes en onderin, in de kenmerkende vormen, gestapelde zakjes vleeswaren. Allemaal op het laatste moment gehaald, vergeten in de haast om het allemaal zo snel mogelijk af te handelen. Een familiemoment nog, waar Viktor en Mariska niet omheen konden.

‘Wie wil er koffie?’ vroeg Mariska. Mijn broer zette een bord met haastig opengesneden witte bolletjes en er wat tussen gesmeten ham plakjes op tafel. ‘En neem vooral een bolletje.’

Ook hier ongemak en een nadrukkelijke stilte, waar ik op de achtergrond weer wat fluiten en vogelgeluiden hoorde. Ik keek rond in de kamer, zag wat kinderfoto’s staan, en in gedachten ging ik terug naar mijn jeugd, en naar mijn vader, toen ik als klein kind in de jaren zestig in Amsterdam woonde. Herinneringen aan een hele strenge moeder en een afwezige vader. Niet fysiek: mijn vader en moeder waren altijd samen. Maar het was mijn moeder die altijd het onderwerp van een gesprek bepaalde, en ook het verloop daarvan. Mijn vader kon niets inbrengen; hij begreep er niets van, zei mijn moeder altijd, en luisterde niet goed naar haar. Als klein, opgroeiend kind had ik geen rolmodel zoals andere kinderen dat hadden, die met hun vaders gingen voetballen, naar de bioscoop, of in de winter het ijs op om te leren schaatsen. Mijn vader vroeg me niet hoe het op school was; als ik een rekensom niet snapte, kon hij niet begrijpen waarom ik zo onduidelijk en lelijk schreef, en zei en...